

Virágh Enikő

ELTE, Szociológia Doktori Iskola

Cinkosság és szolidaritás: Identitás-konstrukciók egy nemi erőszak-ügy kapcsán

A tanulmány a maszkulinitások és feminitások nyilvános nemi erőszak diszkurzusokban történő konstrukcióját vizsgálja a cinkosság fogalmából kiindulva. A cinkosság Raewyn Connell (2000) patriarchátus-elméletében a maszkulinitások közötti egyik lehetséges viszonyt jelöli, amely a patriarchális osztály reményében a hegemon maszkulinitás megerősítésére, így a nemi rend fenntartására irányul és mint ilyen, az áldozattal való szolidaritás ellen hat. Bourdieu (2000) habituselmélete szerint a férfiuralom fennmaradásában a nők is szerepet játszanak: szocializációjuk során internalizálják a rájuk szabott korlátokat, így akaratlanul is hozzájárulnak saját elnyomásuk újatermeléséhez. Ezért a cinkosság kapcsán a nemi erőszak ügyben megszólaló férfiak mellett a női megszólalók narratíváit is érdemes vizsgálni. A tanulmány egy konkrét esetet, a 2017-es Kiss László-ügyet elemzi, amely egyike volt az elmúlt években nagy médiavisszhangot kapott hazai nemi erőszakkal kapcsolatos ügyeknek. Elemzésemben kimutatom, hogy a nemi erőszak tematizálódása során, annak szexualizált és hatalmi jellege miatt, azonnal működésbe lépnek a nemi sztereotípiák, amelyek az ügy megítélésére is kihatnak, ezért a maszkulinitások és feminitások konstrukciója kiemelt jelentőséggel bír. A tanulmányban azt vizsgálom, hogyan formálódnak a gender-identitások a férfi és női megszólalók narratíváiban, hogyan szolgálgják a nemi erőszak mítoszok a maszkulinitások közötti viszonyokat, hogyan kapcsolódnak a társadalmi nemek fennálló hierarchikus rendjéhez, illetve azt, hogy milyen mögöttes okok állhatnak ezek hátterében.

Bevezetés

2016. április 5-én a *privatkopo.hu* bűnügyi portál írja meg, hogy Kiss Lászlót, a magyar úszóválogatott szövetségi kapitányát 55 évvel korábban csoportosan elkövetett nemi erőszak miatt három év börtönre ítélték. A hír bombaként robban, és az ügy fejleményei bő egy hónapig foglalkoztatják a magyar médiát és közvéleményt. Kiss László mellett a Magyar Úszó Szövetség vezetősége, és több ismert ember kiáll, az áldozatról elterjed, hogy már nem él. Kiss László röviden és ellentmondásosan nyilatkozik, először azt állítja, már

megbűnhődött, majd azt, hogy el sem követte azt, amivel vádolják. Ennek ellenére lemond: először százhalombattai alpolgármesteri, majd a szövetségi kapitányi tisztségéről. Az ügy azután jut nyugvópontra, miután jelentkezik a halottnak hitt áldozat, Takáts Zsuzsanna, és 2016. május 7-én arcát és nevét vállalva ad interjút, majd május 10-én Kiss László személyesen, kamerák előtt bocsánatot kér és kap tőle. Végül a százhalombattai önkormányzat rendkívüli ülésen dönt Kiss László díszpolgári címének visszavonásáról és leverik a nevét a róla elnevezett uszodáról is („Sportbotrányok 2016-ban” 2016).

A Kiss László-ügy, mint a nemi erőszakkal kapcsolatos ügyek általában, nagy mértékben megosztotta a közvéleményt. Gyárfás Tamás elnök és az egész Úszó Szövetség egy emberként állt ki Kiss László mellett, illetve később több ismert ember is megszólalt, jellemzően szintén az ő védelmében, ami komoly szerepet játszott abban, hogy a média öt héten keresztül, ilyen hosszú időn át folyamatosan napirenden tartotta a témát.

A nemi erőszak leleplezése maga is (szimbolikus értelemben vett) erőszak (Boltanski 1987, 12) és mint ilyen, állásfoglalásra késztet: a megszólalókra nagy nyomás nehezedik, hogy beálljanak vagy az elkövető vagy az áldozat mellé. A nemi erőszakra szóló diskurzusok, Boltanski érvelését továbbgondolva, emellett olyan társadalmi-kulturális kontextusba ágyazódnak, amelyet alapvetően meghatároznak a férfi és női szerepekről, viselkedésmódokról, illetve a két nem közti (szexuális, hatalmi és egyéb) viszonyokról kialakított vélekedések, tapasztalatok, sztereotípiák, a férfiak és a nők, illetve férfiasságok és nőiességek (maszkulinitások és feminitások) között kialakult sajátos hierarchia az adott társadalmon belül.

Jelen tanulmány arra tesz kísérletet, hogy feltárja a maszkulinitás- és feminitás-konstrukciók mechanizmusait a Kiss László-ügyről szóló médiaszövegekben, valamint megmutassa, hogyan kapcsolódnak ezek a megszólalók céljaihoz, az áldozattal vagy az elkövetővel vállalt szolidaritáshoz, illetve az úgynevezett nemi erőszak mítoszokhoz, és végül hogyan hatnak vissza a társadalmi nemek hierarchikus rendjére.

Identitás-konstrukció a diskurzusokban

A kritikai diskurzuselemzés értelmezésében a diskurzus szociális aktus, „a szociális interakció egy formája” (Van Dijk 2011, 3), melyre egyszerre igaz, hogy a társadalmi kontextus által meghatározott, illetve hogy alakítja, formálja is azt (Wodak 1997, 6). Ebből a valóságalkotó tulajdonságából fakadóan a diskurzus egyúttal az identitás-alkotás kiemelt terepe (De Fina 2011, 263) ideértve a gender-identitásokat is (Cameron 1997a, 272).

Hall és Bucholz „az én és a másik társadalmi pozicionálásaként” definiálja az identitást (2005, 586), a diskurzusokban megjelenő identitások

elemzéséhez pedig öt alapelven nyugvó elméleti keretet javasolnak. Az első (megjelenési) alapelv azt mondja ki, hogy az identitás a diskurzusok során jön létre, vagyis a nyelvi gyakorlatoknak sokkal inkább a terméke, mint a forrása, így nem pszichológiai, hanem társadalmi-kulturális jelenség. A második (pozícionalitási) alapelv arra hívja fel a figyelmet, hogy az identitás nem csak makro-szintű, hanem a helyi kultúra által is meghatározott (etnográfiai kutatást igénylő), de lehet szituációtól függő, ideiglenes is. A harmadik (indexikalitási) alapelv az identitás-alkotás mechanizmusáról szól, amely megvalósulhat direkt vagy indirekt módon. Direkt mód az identitáskategóriák és címkek használata, indirekt pedig minden feltételezés, amit a beszélő a saját vagy mások identitásához kapcsolhat. A megerősített áldozatoknak tulajdonított hatalom és kontroll például a tárgyalótermekben, illetve a médiában a „Miért nem akadályozta meg?” jellegű hibáztató kérdéseken keresztül a kompetens, cselekedni tudó résztvevő identitást teremti meg, elvitatva a kiszolgáltatott áldozati identitást. A negyedik (viszonylagossági) alapelv azt jelenti, hogy az identitások nem független és autonóm jelenségek, hanem mindig más elérhető identitásokhoz és más aktorokhoz képest konstruálódnak. Végül az ötödik (parcialitási) alapelv annyit mond ki, hogy — mivel az identitás viszonylagos — egyúttal parciális, részleges, megjelenítése mindig az adott szituációtól, a kontextustól függ. Ezen kívül parcialitáson azt is értik, hogy az identitás-alkotás nem mindig és nem teljesen tudatos folyamat (Hall & Bucholz 2005, 587–607).

A diskurzusokban artikulálódó identitás-konstrukciók egyik lehetséges formája, egyben ennek a tanulmánynak a fő fókusza, a genderidentitás-konstrukció. A diszkurzív identitás modell dinamikus jellegéből következően a kutatás célja nem a férfiak és nők beszéde közötti különbségek és az ezek mögött húzódó okok feltárása,¹ hanem a diszkurzív gender-identitások konstrukciójának bemutatása, illetve azok összefüggéseinek feltárása az áldozattal illetve az elkövetővel vállalt szolidaritás kapcsán. Fő kérdésként azt fogalmazza meg, hogyan konstruálódnak a diskurzusok során a genderidentitások, hogyan jönnek létre a maszkulinitások és feminitások és adott lehetőségekből miért az adott eszközök és asszociációk és nem mások.²

¹ A férfiak és nők nyelvhasználata közötti különbségek jellegzetességeinek statikus leírásával a kulturális *diferencia*, illetve a *dominancia* modell foglalkozik (Wardhaugh & Fuller 2015, 324–328; Cameron 1997b, 27).

² A dinamikus-diszkurzív modell mögött a posztmodern feminizmus alap gondolatai, elsősorban Judith Butler gender performativitás koncepciója fedezhető fel (Cameron 1997b, 29–31).

Maszkulinitások és feminitások

Diszkurzív genderidentitásokon mindenekelőtt a maszkulinitások és feminitások reprezentációi értendők. Connell hegemon-maszkulinitás elméletének központi állítása, hogy nem egyfajta maszkulinitás (és nem egyfajta feminitás) létezik, hanem több, és ezek hierarchikus struktúrába rendeződnek. A patriarchátus tehát nem egyszerűen „férfiuralom” (Bourdieu, 2000, 9), hanem genderrezsím, maszkulinitások és feminitások komplex hierarchikus rendje, ahol a hierarchia csúcsán a hegemon maszkulinitás áll, amelynek nem csak a feminitások, hanem a másfajta maszkulinitások is alá vannak rendelve (Connell 2000, Connell & Messerschmidt 2005).

A genderrezsímet a kulturálisan kiemelkedő hegemon maszkulinitás stabilizálja. Bár a férfiak jelentős része elnyomott vagy marginalizált maszkulinitással rendelkezik, és ezért gyakran ellentmondásos viszonyban áll a hegemon maszkulinitással, mégis érdekelt a patriarchátus fenntartásában, hiszen férfiként a nőkkel szemben így is biztosít számára (relatív) előnyöket a rendszer. Ezt hívja Connell „patriarchális osztaléknak” (Connell 2000, 25, 202–204), az egyéb maszkulinitások hegemon maszkulinitáshoz fűződő, támogató jellegű viszonyát pedig „cinkosságnak” (Connell 2000, 30–31).

Connell a maszkulinitásokra fókuszál, a feminitásokkal nem foglalkozik hasonló részletességgel. Annyit azonban kijelent, hogy a hegemon maszkulinitás párjaként tételezett „hegemon feminitás” nem létezik, nem is létezhet, hiszen a patriarchális társadalmakban mindenfajta feminitás a hegemon maszkulinitásnak van alárendelve. Connell ezeket „hangsúlyozott feminitásnak” nevezi. Schippers (2007) ezzel szemben úgy véli, hogy létezik hegemon feminitás, a hegemon maszkulinitással egyrészt komplementer, másrészt hierarchikus viszonyban áll. A hegemon maszkulinitás eleme lehet például a fizikai erő, az erőszak alkalmazásának képessége és a tekintély. Ahhoz azonban, hogy a nők feletti férfidominancia legitim legyen, Schippers szerint szükség van a hegemon maszkulinitás szimbolikus párjára, az őt kiegészítő, de hozzá képest alárendelt hegemon feminitásra. Így lesznek a hegemon feminitás elemei például a fizikai sérülékenység, az erőszak alkalmazására való képtelenség és a szolgálatkészség. Schippers úgy érvel, hogy mindaz, ami a hegemon maszkulinitást alkotja, a nők számára elérhetetlen kell, hogy maradjon, a férfidominancia megőrzésének érdekében. Ezért ha nők próbálják magukra öltetni a hegemon maszkulinitást, megbélyegzés lesz az osztályrészük. Ezeket a stigmatizált, a hegemon feminitással alárendelt viszonyban lévő identitásokat Schippers „pária feminitásoknak” hívja: ilyen például a „hárpia”, a „leszbikus” vagy „kurva”. Ha egy férfi próbál a hegemon feminitásnak megfelelően viselkedni, szintén megbélyegzésre számíthat: „buzi” vagy „nyúlbéla” lesz belőle. Schippers

szerint ugyanakkor ezek nem „pária maszkulinitások”, hanem szintén feminitások a társadalom szemében, aminek az az oka, hogy a nőiesség eleve és alaptól alárendelt, így a maszkulinitás meg tudja őrizni domináns pozícióját. (Schippers 2007, 94–96).

Nemi erőszak mítoszok és sztereotípiák

A nemi erőszak megítélése más erőszak-bűncselekmények megítélésétől abban különbözik, hogy a szexuális jelleg miatt működésbe lépnek a nemi sztereotípiák, amelyek az ún. nemi erőszak mítoszokon keresztül az ilyen ügyek megítélésére is kihatnak. A nemi erőszak mítoszok „sztereotipikus és téves hiedelmek a nemi erőszakra, a nemi erőszak áldozatára, illetve az erőszaktevőre vonatkozóan”, amelyek a társadalomban széles körben elfogadottak (Burt 1980, 217). Nemi erőszakkal kapcsolatos hiedelmek például a következők (Payne, Lonsway & Fitzgerald 1999, 49–51):

- Az áldozat magának kereste a bajt: ebbe a csoportba a klasszikus áldozathibáztató mítoszok tartoznak. Ezek az áldozat ittasságát, kihívó öltözködését, provokatív vagy felelőtlen viselkedését tartják az erőszak okának.
- Valójában nem erőszak volt: ezek a mítoszok az elkövetés körülményeiben keresnek olyan elemeket, amelyekkel megkérdőjelezzik az erőszakot, ilyen például a külsérelmi nyomok, a megfelelő ellenállás hiánya az áldozat részéről.
- Az elkövető nem úgy gondolta: ide tartozik például a férfiak ösztöneire, uralhatatlan szexuális késztetéseire való hivatkozás.
- Valójában az áldozat is akarta: ide tartoznak azok a mítoszok, miszerint sok nő titokban arra vágyik, hogy megerőszakolják, és élvezzi az erőszakot.
- Az áldozat nem mond igazat: ebbe a csoportba tartoznak azok a hiedelmek, amik a nemi erőszak vádját fegyvernek látják a nők kezében. Ilyen például az a hiedelem, hogy a nők gyakran bosszúból rágalmaznak nemi erőszakkal, illetve hogy sokszor utólag gondolják meg magukat.
- A nemi erőszak nem komoly ügy: ilyenek a nemi erőszakot bagatellizáló mítoszok, például hogy a nők túlreagálják a nemi erőszakot, illetve hogy szexuálisan tapasztalt nő esetében a nemi erőszak nem okoz komoly traumát.
- A nemi erőszak deviáns esemény: ide pedig azok a mítoszok tartoznak, amik a nemi erőszakot ritka, csak bizonyos társadalmi csoportokat érintő és térben is erősen lehatárolt jelenségnek látják: például hogy kedves

középosztálybeli férfiak nem erőszakolnak nőket, vagy hogy az erőszak a város rossz hírű környékeire korlátozódik.

Bohner et al. (2009, 27–29) szerint a nemi erőszak mítoszok kognitív sémaként működnek, és hatással vannak a nemi erőszakkal kapcsolatos információk feldolgozására. Ez a hatás különösen erősnek bizonyult azokban az esetekben, amikor az elérhető információk hiányosak, esetleg egymásnak ellentmondók voltak, de akkor is, ha túl sok, az ügy szempontjából irreleváns információ volt elérhető.

A nemi erőszak mítoszok ezen kívül jellemzően nem önmagukban állnak, hanem egymással összekapcsolódva létrehozzák a „valódi nemi erőszak” és a „valódi áldozat” sztereotípiáit. Du Mont, Miller és Myhr (2003, 469) szerint a valódi nemi erőszak „váratlan támadás során, nyilvános és kihalt helyen, idegen által elkövetett erőszakos behatolás” a valódi áldozat pedig „feddhetetlen erkölcsű fehér nő, aki a védekezés során fizikailag is megsérül”. Ha az áldozat és az általa előadott történet nem felel meg ennek a sztereotipikus képnek (ami a meglehetősen szűk definíció miatt az esetek többségében igaz) akkor nagy az esély arra, hogy nem hisznek majd neki, vagy őt magát okolják majd a rajta elkövetett erőszakért (Szabó & Virág 2017).³

Mindezek alapján Hall és Bucholz nyomán azt feltételezhetjük, hogy a nemi erőszakra szóló diskurzusokban a maskulin és feminin identitásokon túl az áldozat, illetve vádlott identitások is meghatározóak lesznek (alternatív és viszonylagos identitások), és a maskulinitás és feminitás-konstrukciók szexualitásra vonatkozó dimenziói az ügy szempontjából döntő hitelességi kérdés szolgálatába (is) állnak majd.

³ A nemi erőszak mítoszok és sztereotípiák közül sok egymásnak is ellentmond. Felmerülhet például a kérdés, hogyan lehet a „valódi áldozat” feddhetetlen erkölcsű nő, ha az egyik nemi erőszak mítosz éppen azt állítja, hogy általában kihívóan öltözködő és viselkedő, könnyűvérű nőket erőszakolnak meg. A válasz a nemi erőszak definiálási nehézségeiben rejlik, amit a nemi erőszak mítoszok (de sokszor a velük foglalkozó irodalom) sem alkalmaz konzekvensen. A „valódi nemi erőszak” és a „valódi áldozat” fogalma éppen erre világít rá: ennek a szűk definíciónak kell megfelelni ahhoz, hogy az áldozat hibáztatásának és a nemi erőszak megkérdőjelezésének valószínűsége a minimálisra csökkenjen. A valódi nemi erőszak így végső soron az, amit az áldozat semmilyen módon nem tudott volna kivédeni. A nemi erőszak tág definíciója ezzel szemben az áldozat hibáztatásának lehetőségét is magában foglalja. Az a mítosz például, hogy „jellemzően a kihívóan viselkedő lányokat szokták megerőszakolni” látszólag elismeri, hogy a kihívóan viselkedő nő is lehet áldozat, és ami vele történt, lehet nemi erőszak. A lényeg azonban az, hogy az áldozathibáztatás révén megfosztja a „valódi áldozat” státuszától, így a vele történt erőszak sem lehet „valódi erőszak”.

A kutatás módszere

Az identitáskonstrukciókat a témában megjelent online újságcikkek és TV-műsorok kvalitatív diskurzuselemzésével vizsgáltam. Az elemzés alapjául szolgáló korpuszt az *Index*-en, a 444-en, az *Origo* és a *Magyar Hírlapon* megjelent újságcikkek alkották. A cikkek kigyűjtéséhez az oldal keresőmotorját használtam, a szűrési feltétel a 2016. április 5. és május 11. közötti intervallum, azaz a leleplezés és a bocsánatkérés dátuma, a keresett kifejezés pedig a „Kiss László-ügy” volt. Azokban az esetekben, amikor az újságcikk egy másik médiumban megjelent véleménycikkből vagy interjúból, esetleg valamilyen TV-műsorból idézett, és az eredeti forrás elérhető volt, (ez összesen 28 szöveg⁴), az eredeti cikket vagy televíziós műsort is beemeltem a mintába. Így összesen 117 releváns cikk és a három TV-műsor videófelvevétele került a korpuszba.⁵

Elemzésem középpontjában az ügy kapcsán megfogalmazott vélemények és állásfoglalások tipizálása, a maszkulinitás és feminitáskonstrukciók mintázatainak feltárása áll. A kutatás feltáró jellegéből adódóan ennek a tanulmánynak nem célja a különböző maszkulinitások és feminitások médiareprezentációinak kvantitatív mérése, a gyakoriságok megmutatása. Az elemzés másik fókuszja a szolidaritás, így az elkövető és az áldozat megszólalásainak elemzésétől ebben a tanulmányban eltekintek és csak a kívülállókra koncentrálok.

A cinkosság és a szolidaritás diskurzusai

A Kiss László-ügy kapcsán megszólalók jellemzően nem pártatlanok, azzal amit mondanak vagy a vád, vagy az elkövető narratíváját erősítik. Ez a jelenség nem szokatlan: az ember által okozott súlyos pszichológiai traumák esetén — ellentétben a természeti katasztrófákkal — a külső szemlélőre óriási nyomás nehezedik, hogy „válasszon” az elkövető és az áldozat közül és beálljon valamelyik oldalra. (Herman 1992). Ebben az elemzésben, Connell fogalmával élve, a cinkosság diszkurzusainak az elkövetőt részben vagy egészben felmentő, a nemi erőszakot relativizáló és annak leleplezését elítélő

⁴ Ezek azok a szövegek, amelyek olyan megszólaló máshol elhangzott kijelentéseiből idéztek, akik kívülállók az ügyben. Azoknak a cikkeknek a köre, amelyek akár kívülállóktól, akár az áldozattal, vagy az elkövetővel készült máshol megjelent interjúból idéztek, ennél jóval nagyobb. Jelen tanulmány azonban kizárólag a kívülállók megszólalásaira szorítkozik.

⁵ A három televíziós műsor: Kálmán Olga interjúja Gyárfás Tamással, a Magyar Úszó Szövetség elnökével az *Atv*-n, Friderikusz Sándor műsora szintén az *Atv*-n (beszélgetőpartner Gerő András történész) és Ágai Kis András műsora a *Sport1 TV*-n (meghívott vendégek: Csapó Gábor és Gyenesei Leila olimpikonok és Bede Róbert, szakács).

kijelentéseket nevezem, míg a szolidaritás diszkurzusainak a nemi erőszakot egyértelműen elítélő, azt nem kibebíró, a felelősséget kizárólag az elkövetőnek tulajdonító kijelentéseket tartom.

Megjegyzendő ugyanakkor, hogy ezek a cinkos diszkurzust alkotó kijelentések a saját logikájuk szerint szintén a szolidaritásról szólnak, „értéküket”, erkölcsi legitimációjukat is jellemzően ez adja. A különbség a megszólalók logikája között az, hogy kivel szolidárisak: a *cinkosság diszkurzusainak* az elkövetővel, míg a *szolidaritás diszkurzusainak* az áldozattal való szolidaritás létrehozó kijelentéseket nevezem ebben a tanulmányban.

Az erkölcsi állásfoglalást nagyban befolyásolhatják a megszólalók identitáspozíciói is: ahogy Nyúl et al. (2017) a Kiss László ügygel kapcsolatban Tajfel és Turner társas identitás-elméletére támaszkodva megmutatták, amíg a nemi erőszak ténye bizonytalan, a csoporthovatartozás is fontos szerephez jut a megítélésben. Akik azonos csoportba tartozónak gondolják érzik magukat az elkövetővel (például sportrajongók vagy kormánypártiak) hajlamosabbak felmenteni Kisst, akik külső csoport tagjának látják, hajlamosabbak elítélni őt.

A cinkosság hegemon maszkulinitást védő konstrukciói

Mivel egy 55 évvel korábban történt bűncselekményről van szó, az identitás-konstrukció két idősíkbán történik: részben a jelenlegi, 76 éves Kiss László, részben a múltbeli, 21 éves Kiss László személyére vonatkozóan. Mindkét idősíkbán tetten érhető a hegemon maszkulinitás-konstrukció.

Az idős Kiss Lászlóról úgy beszélnek, mint szakmai teljesítménye csúcán álló tekintélyes és egyben szeretetreméltó férfiról, aki az egész ország számára egyfajta nemzeti hős. Gyárfás Tamás, a Magyar Úszó Szövetség akkori elnöke így írja le a vele készült interjút:

Mindannyian büszkék vagyunk rá és boldogok, hogy mennyi örömet okozott ennek az országnak, mert helyt állt. Kitüntetések garmadát kapta, mesteredző, az Edzői Testületnek az alelnöke, három ember kapott sportban olyan rangot, Gyarmati Dezső, Kemény Dénes és ő, amit elismertek. [...] Ez az ember csodát művelt, nemzetközi tekintélyt vívott ki, edzőként, pedagógusként, szeretetreméltó a karaktere, a lénye, hogy akkor 55 évvel ezelőtti szörnyű tette az egész életét beárnyékolhatja-e? („Gyárfás Tamás interjú” 2016).

A férfias helytállás, a lehetetlen véghezvitele („csodát művelt”) a „nemzetközi tekintély és a szakmai sikerekre utaló „kitüntetések garmada”, a különféle címek és rangok halmozása hegemon maszkulinitást konstruálnak az idős Kiss Lászlóra vonatkozóan.

Ezzel szemben a fiatal Kiss László képe még a cinkosság diszkurzusain belül sem egységes. Egyfelől megjelenik a hegemon maszkulinitás, a szakmai sikerekhez társul a szexuális vonzerő is a „csinos sztárúszó” képével („Aczél Endre még mindig” 2016). Másfelől bizonyos kijelentések elismerik, hogy a fiatal Kiss László esetében volt valamilyen botlás, hiba, esetleg bűncselekmény, s ennyiben elhatárolódnak tőle, ezeket a többé vagy kevésbé elmarasztaló értékítéleteket azonban igyekeznek leválasztani az elkövető jelenbeli személyiségéről. A távolításnak három fő módja az időbeli távolság: az esemény óta eltelt 55 év, vagy még nyomatékosabban a „fél évszázad” hangsúlyozása (Bayer 2016a), az elkövető „fiatalkori bevületére” való hivatkozás („Friderikusz Sándor és Gerő András” 2016), és végül az arra a tényre való hivatkozás, hogy az elkövető letöltötte a börtönbüntetését, így mind jogilag, mind erkölcsileg tiszta lappal kezdetű, és ma már egy „megújhodott” („Gyárfás Tamás interjú” 2016) más ember.

Míg a fiatal kori történetben az elkövető férfi identitás-konstrukciókat elsősorban a hegemon maszkulinitás cinkosság diszkurzusa hozza létre, a nő áldozatra vonatkozó identitás-konstrukciók a 'pária feminitások' jelentésben artikulálódnak. Ebből a nézőpontból úgy festik le az áldozatot, amennyiben ismerni vélik, mint aki „szeregett kefélni” és „bevállalás csaj volt” („Aczél Endre még mindig” 2016). Vagy, a személyes ismertség hiányában gyakorlatilag 'pletykákra' hivatkozva, de közvetve ugyanazt jegyzi meg: „tekintélyes embernek volt a lánya, aki könnyen kapható volt” („Gyárfás Tamás interjú” 2016). Ez utóbbi aztán, ténynek kezelve a pletykát odáig is elmehet, miszerint az áldozat „csak utóbb döntött a feljelentés mellett, amikor nem sikerült megcsarolnia a fiúkat” (Bayer 2016b).

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a szexuális aktivitás magas foka hegemon maszkulinitást konstruál, ha férfihez társul, de pária feminitást konstruál, ha nőhöz kötik (Schippers 2007; ld még Youdell 2005; Rédei 2015; Burnett et al. 2009). Mind a könnyűvérű nő, mind a hatalommal rendelkező, de azzal visszaélő nő stigmatizált, pária feminitások, melyek eleve nem összeegyeztethetők „az igazi áldozat” sztereotipikus képével sem, így végső soron a nemi erőszak történet hitelességének aláásását szolgálják. Ezen kívül jelen van egy harmadik feminitáskonstrukció is, ami a fentiekkel ellentétben nyíltan hibáztatja az áldozatot. Ennek jellemző példája, amikor Csapó Gábor Gyenesei Leila segédletével egy pohárral szemlélteti⁶, hogy egy nő könnyűszerrel meg tudja akadályozni az erőszakot, ha akarja („A Kiss László-botrányról.” 2016) — ez a kiszolgáltatott áldozat helyett a kompetens, egyenlő fizikai erővel és hatalommal rendelkező nő képét konstruálja meg.

⁶ Csapó Gyeneseit arra szólította fel, hogy dugja bele az ujját egy pohárba, amit ő folyton arrébb húzott, így hiúsítva meg a műveletet. Elmondása szerint a jogi egyetemen, ahová járt, az egyik büntetőjogot tanító professzor így mutatta be nekik a nemi erőszakot.

Az is fontos jellemzője a megnyilvánulásoknak, hogy a hegemon maszkulinitás és pária feminitás konstrukciók részben annak a felmentési logikának a megnyilvánulásai, amely szerint nem is történt erőszak, csak „valami nőügy” („Gyárfás Tamás interjú.” 2016). Mindezt azáltal érik el, hogy sem a pária feminitás, sem a hegemon maszkulinitás nem illeszkedik „az igazi áldozat” és „az igazi elkövető” sztereotipikus képéhez, ami aláássa a vád hitelességét. Ebben az értelmezésben Kiss László a „fiatal, csinos sztárúszó” akinek nincs szüksége erőszakra („Aczél Endre még mindig” 2016), így már a börtönben is ártatlanul ült. Most pedig 55 év után újra meghurcolják egy bűnért, amit el sem követett, így az igazi áldozat kétszeresen is ő.

Mind a pária feminitások, mind a hegemon maszkulinitás konstrukciók megfogalmazódásaiban felfedezhetők a nemi erőszak mítoszok: a könnyűvérű nő képe mögött a „rendes lányokat nem szoktak megerőszakolni” mítosza (Burnett et al. 2009), a hatalmával visszaélő nő képe mögött „a nők gyakran vádolnak hamisan nemi erőszakkal” mítosz (Lonsway & Fitzgerald 1994), a kompetens résztvevő képe mögött pedig „a nők ha igazán akarják, megakadályozhatják a nemi erőszakot” mítosz (Burt 1980). A csinos sztárúszó konstrukciója szintén nemi erőszak mítoszok elfogadásával áll összefüggésben: azzal a hiedelemmel, hogy a nemi erőszakot szexuálisan frusztrált, illetve deviáns férfiak követik el (Szabó & Virág 2017).

Ugyanakkor működik egy másik felmentési stratégia is, ami elismeri, hogy Kiss László fiatal korában elkövetett „valamit”. A hangsúly ebben az esetben a nemi erőszak relativizálásán és az elkövető egyéb érdemeinek felnagyításán van, vagyis az arányok eltolásán: Kiss László a börtönből szabadulva sikeres úszóedző és szövetségi kapitány lett, ami a cinkosság diskurzusában egyrészt közszolgálatként, másrészt egyfajta jóvátételként, vezeklésként értelmeződik:

De bármi is történt, ötvenöt éve történt. Kiss Lászlót elítélték, leülte a magáét, kijött és edző lett. És az elmúlt ötvenöt évben bűnbánatát, bűnhődését és feddhetetlenségét egy egész életmű igazolja. (Bayer 2016b).

Amit tudunk, az 50 év kérlelhetetlen bizonyítékok sorozata. [...] Amit tudunk, 50 éven át kérlelhetetlenül jól végezte a dolgát, magyarul egyebet nem csinált, mint ledolgozta az egykori bűncselekményének a rá vetülő árnyékát. („Friderikusz Sándor és Gerő András” 2016).

Az áldozat ebben a felmentő narratívában egyáltalán nem szerepel, a fókusz teljes egészében az elkövetőn, a bűncselekményen és a jóvátételén van. Ez a diszkurzív stratégia azonban csak a nemi erőszak kisebbitésének árán működik, amit „a nemi erőszak nem okoz komoly traumát” mítosza működtet (Szabó & Virág 2017, 223). Így a nemi erőszak „*ifjúkori botlássá*” („Friderikusz

Sándor és Gerő András” 2016), megbocsátható és megbocsátandó bűnné, a megbocsátás pedig a társadalom feladatává, felelősségévé válik.

A felkorbácsolt indulatok azért alakultak, maga a vita arról szól, hogy a társadalom képes-e ötven év után megbocsátani egy bűncselekményt, vagy éppen nem. (Hargitay András szövetségi kapitány in Szilágyi 2016).

És nyilván szerintem ott is van egy nagyon nagy felelőssége a társadalomnak, hogy mennyire tud esetleg megbocsátani. (Gyenesei Leila in „A Kiss László-botrányról” 2016).

Mindez egybevág a Nyúl et al. (2017) ügyet elemző eredményeivel, miszerint a nemi erőszak mítoszok működtetése még egy biztos, bíróság által is annak ítélt nemi erőszak-ügy esetén is befolyásolja a morális vélekedést, csak ebben az esetben nem az erőszak tényének megkérdőjelezése, hanem annak relativizálása révén.

A nemi erőszak tagadását vagy bagatellizálását eredményező, hegemon maszkulinitás és pária feminitások viszonya végső soron a társadalmi nemek fennálló hierarchikus rendjét erősíti meg és termeli újra.

A Kiss László mellé álló megszólalók jellemzően a sportközösség tagjai (12-ből 10), konzervatív, kormánypártokhoz nyíltan közel álló emberek (12-ből 3) illetve százhalombattaiak (12-ből 3)⁷. Az elkövetővel vállalt szolidaritás alapja leggyakrabban olyan identitás, amelyekkel a megszólaló az elkövetővel közöséget vállal — konkrétan a sportolói és a nemzeti identitás. E közül a két közösségi identitás közül főleg a sportolói dominál: a Kiss László mellé álló megszólalók, két kivétellel, mind olyan emberek, akik valamilyen módon kapcsolódnak a sporthoz: a belső körtől, a sportelittől kezdve (Magyar Úszó Szövetség, Halhatatlanok Klubja) az olimpikonokon át egészen olyanokig, akiknek valaha köze volt az uszodához: bár nem lettek profi úszók, az egykori bennfentesek identításpozíciójából nyilvánítanak véleményt: „egyébként akkor éjjel-nappal az uszodában voltam, és minden pletykát hallottam” (Jámbor 2016).

A jogász végzettségű sportolók tanulmányaikra hivatkozva jogi érveléssel is védik Kiss Lászlót:

Én pont ebből írtam ugye a szakdolgozatomat, hogy az elítéltek gondozása és nevelése. És hogy hogy lehet visszailleszteni valakit a társadalomba, és utána hasznossá váljon a társadalom, tehát hasznos tagja legyen a

⁷ Az egyetlen kivétel Friderikusz Sándor műsorvezető, riporter. Százhalombatta Kiss lakóhelye, az ügy kirobbanásakor Kiss a város alpolgármestere és díszpolgára. Százhalombatta az áldozat előkerüléséig volt megosztott Kiss ügyében, az áldozattal készült interjú után a vezetés egységesen kihátrált Kiss mögül.

társadalomnak, és nagyon ritka az ilyen példa, akik, akik tényleg úgy tudnak visszailleszkedni, hogy gyakorlatilag feledtetni tudják, nem valószínű, hogy feledtetni lehet, de, de tovább tudnak lépni rajta. (Gyenesei Leila in „A Kiss László-botrányról” 2016).

A sportelit tagjai (akik egyúttal egy Kisshez közel álló szűk kört jelentenek) pedig expliciten kimondják a szolidaritás elsődlegességét, áldozatként mutatva be Kiss Lászlót:

A sport egyik legnagyobb értéke az az összetartás, amely érvényt kap azokban az esetekben is, amikor egy-egy sportember komoly bajba kerül. (Kárpáti György Halhatatlanok Klubja elnök in Herczeg 2016).

Ott van 18 edző. És 18 edző, anélkül, hogy ráhatás lenne, ugyanazt mondja. [...] Vagy ott van 12 szakvezető, aki vele lélegzik, együtt él, és látja közelről, hogy mit csinál. És most kiáll mellette, és nem azt mondja, hogy 55 év után takarodj. („Gyárfás Tamás interjú” 2016).

A kulcs az együvé tartozás, a férfiszolidaritás, a testvériség érzése: akik együtt lélegeznek és kiállnak egymásért. Ez pedig létrehoz egy relatív identitást: a körön kívüliekkel szemben a körön belülieket, vagyis a kívülállókkal szemben a (férfi)közösséget. A sportolói közösség megszólalóinál tehát az identitás viszonylagossága a körön belüliek és a körön kívüliek között feszül, a körön belül a feltétel nélküli összetartás az erkölcsi norma.

A nemzeti identitás elsősorban azokban az érvelésekben kerül elő, amelyek Kiss sportsikereit egyúttal nemzeti sikerként, Kiss szakmai tevékenységét pedig a nemzet javára végzett szolgálatként értelmezik. Mennyi örömet kaptunk mi, magyarok Kiss Lászlótól? Rengeteget. Mert minden egyes magyar himnuszban, amit a tanítványai tiszteletére eljátszottak, ő is benne volt. [...] Kiss László nekünk szerzett örömet, dicsőséget, nekünk szerzett torokszorító perceket, és most, feltehetően az utolsó olimpiája előtt néhány hónappal jönnek a patkányok, és nekiesnek a torkának. Egy ötvenöt évvel ezelőtti történettel, ami talán nem is úgy történt. (Bayer, 2016b).

Emellett van a megszólalóknak egy másik csoportja, akinek pozíciója vagy a hívő keresztény emberé, vagy az erkölcsös kultúremberé, de mindkét esetben a megbocsátás kerül az érvelés fókuszába. Ezek a kijelentések mindenekelőtt a leleplezéssel járó szimbolikus erőszakot ítélik el, vagy a keresztény, vagy az általános emberi erkölcsre hivatkozva:

A magyar nyilvánosság még ezekben az állandó erkölcsi kivégzésekhez szoktatott országban is példátlan hőstettet hajtott végre a múlt héten. Nem egészen 3 nap alatt megsemmisített egy embert. Förtelmes szörnyetegnek

állította be, lenullázta az egész életét, mindenki szabad prédájává tette, és ehhez felrúgott elemi emberiességi szabályokat, gondolkodási követelményeket és erkölcsi normákat. És úgy tűnik ebben végre egymásra talált a bosszúszomjas, azonnal ítélkező magyar népi lelkiület, és az a sajtó, illetve annak nagy része, amely egyébként a maga erkölcsi nihilizmusával prédikál nap mint nap erkölcsöt. (Friderikusz Sándor in „Friderikusz Sándor és Gerő András” 2016).

Ezekben a megszólalásokban az ellentét a megbocsátás és az arra való képtelenség, és a keresztény vagy erkölcsös, józanul gondolkodó kultúrember, illetve a bosszúszomjas „*magyar népi lelkiület*” és az elvtelen „*sajtóhiénák*” („Friderikusz Sándor és Gerő András” 2016) között feszül. A szimbolikus erőszak felnagyítása („erkölcsi kivégzés”, „predává tevés”, „megsemmisítés”, „lenullázás”) pedig Kiss László áldozati identitását konstruálja meg.

A sportolói, nemzeti, keresztény és kultúrember identitások mellett a szülői identitás azonban csak akkor kerül elő, amikor vitapartnereik szembesítik a megszólalókat azzal a kérdéssel, mi lenne a véleményük, ha a saját lányukról lenne szó. Az erre adott válasz: „*Ha a saját lányom, ... én 61-ben kiterem a [Kiss László] nyakát*” („Gyárfás Tamás interjú” 2016) illeszkedik a patriarchális nemi rend logikájába, miszerint a maszkulinitás része, hogy a férfi a hozzá tartozó nőket megvédje, illetve megbosszulja.

Gyenesei Leila esete azonban azért is érdekes, mert ő nőként válik cinkossá. A női szolidaritást nála teljes mértékben felülírja a sportolói, illetve a jogász identitás-tudat. Nála a szülőség egyben anyaság, a „jó anya” identitás pedig a hegemon femininitás alkotóeleme. Amikor a szülőség kérdésével szembesítik, ő maga is pária femininitást konstruál az áldozatra vonatkoztatva:

Gy.L.: Igen de ha mondjuk neked van egy lányod.

Á.K.A.: Igen?

Gy.L.: Akkor te azt a lányodat azt úgy neveled, hogy menjen föl három férfinak a lakására? („A Kiss László-botrányról” 2016).

Gyenesei ezzel nem pusztán a nemi erőszak vádat ássa alá, ahogy a korábbi pária femininitás konstrukciók esetén láttuk, hanem saját femininitását ellenpontoszza és erősíti meg, vagyis a Schippers által hegemon femininitásnak hívott identitás-pozíció elfoglalására törekszik. Kérdésével egyszerre utal az áldozat könnyűvérű és felelőtlen magatartására, és távolítja el tőle saját magát: a felelősségteljes, erkölcsös nőt, illetve a felelősségteljes, rendes lányt nevelő leendő anyát.

Az áldozattal azonosuló szolidaritás diszkurzív logikája

A fentiekkel ellentétben az áldozattal szolidaritást vállaló diszkurzus nem konstruál sem hegemon maszkulinitást, sem pária feminitásokat. Kiss szakmai érdemeit az áldozat mellé álló megszólalók is elismerik. A különbség a cinkos diszkurzushoz képest az, hogy az elkövető maszkulinitáskonstrukciójának szerves része az általa elkövetett bűn is. Kiss László egyszerre „remek szakember” (Gyurkó 2016) és „szexuális erőszaktevő” (Tóth-Szenesi 2016), „szexuális ragadozó” (Panyi 2016). Az (egyetlen) áldozat itt egyértelműen a nemi erőszak áldozata, aki súlyos, életre szóló traumát szenvedett el.

Kiss László életútjának értelmezése a fentiek miatt teljesen más. Míg a cinkosság Kiss László 55 éves szakmai ténykedését közszolgálatként és vezeklésként keretezte, a szolidaritás diskurzusaiban ugyanez egyéni karrierként értelmeződik: gyerekekkel foglalkozni, példaképnek lenni olyasvalami, amit Kiss László kapott érdemtelenül a köztől, nem olyasmi, amit ő adott a közösségnek.

Az áldozattal való szolidaritás a megszólalások nagy részében áttételesen valósul meg, a nemi erőszak egyértelmű elítélése, a leleplezés helyeslése, az intézményi szexizmus és a rendszerszintű erőszak, illetve a társadalomban uralkodó patriarchális nemi viszonyok tematizálása révén. Az áldozattal szolidáris megszólalók jellemző csoportjai az újságírók, riporterek, műsorvezetők (24-ből 11), a szakértők (24-ből 6, főleg jogászok és pszichológusok), de a sportközösségből is találunk négy, az áldozattal szolidáris megszólalót.

Az áldozattal vállalt szolidaritás alapja ezen túl lehet olyan identitás, amelyekkel a megszólaló az áldozattal közösséget vállal, vagy azért, mert a megszólaló potenciális áldozatként és nőként definiálja magát elsősorban (ilyen egy civil Facebook-posztja, amelyről a 444 számolt be) vagy azért, mert korábban maga is áldozattá vált. Ez utóbbira példa az úszó Szepesi Nikolett Facebook posztja,⁸ akinél az áldozati identitás felülírja a sportközösséghez tartozást:

Itt az idő, hogy én is és mindenki, aki szenvedett, aki félt, akit sarokba szorítottak valaha, beszéljen. Megkaptam, biztos megkapom ezúttal is, hogy nem elegáns oda piszkítani, ahol éveket eltöltöttem. Ja, mert nyilván az a

⁸ Szepesi Nikolett egykori úszó, az *Én, a szexmániás* című, 2013-as megjelenésű könyv szerzője. A könyv a kislánykorában egy uszodai masszörtről elszenvedett molesztálás mellett az uszodák világában instrumentalizálódó szexualitásról szól. A „botránykönyv” megjelenése után az élsport számos szereplője azzal vádolta Szepesit, hogy beszennyezi az úszósportot, a leleplezés következményeképpen a közeg jelentős része ki is vetette magából. (Miklósi 2013; Kálnoki Kis 2013).

korrekt, hogy azt hazudtolják meg, azt minősítik, azt bélyegzik meg, aki leírta, hogy kislány korában verbálisan terrorizálták, olykor megütötték és hagyták, hogy molesztálják?! (Horváth 2016).

Az „erkölcsös ember” mint megszólalói identitás az áldozattal szolidáris kijelentésekben is megjelenik, ám ellenkező előjellel, mint a cinkosság diszkurzusában: nem a szimbolikus, hanem a nemi erőszak elítélését jelenti.

Magától értetődően minden jóakarató, normálisan gondolkodó ember mélyen megveti a nemi erőszakot. Az egy undort keltő cselekedet, ami valójában megbocsáthatatlan egy egészséges közösségben. A kialakult helyzetben nem lehetett más elfogadható döntést hozni, mint amit Kiss László végül meghozott. (Deutsch Tamás in Német 2016).

A vád narratíváját erősítő megszólalások között találjuk a szakértők többségét. A pszichológus szakértők a nemi erőszak áldozatának traumáját tematizálva áttételesen mind az áldozattal szolidáris csoportba sorolhatók, de a jogász szakértők többsége is a vádat erősíti, vagy Kiss védekezését gyengíti. A büntetőjogász és a nőjogi szervezetnél dolgozó jogász-aktivista mellett ilyen a gyerekjogász szakértői pozíciója is, aki az elkövető mellé álló, elévülésre hivatkozó jogi érvelést fordítja át és emeli egy magasabb szintre, az úszni tanuló gyerekek jogait helyezve az elítélt jogai fölé:

Nagyon fontos a börtönből szabadultak rehabilitációja, de ez nem jelenti azt, hogy ne lennének egyéb érdekek is, mint például a jogszabályok által előírt „gyerek legfőbb érdeke”. Kiss László például lehetett volna felnőttedző vagy sportmenedzser, de gyerekekkel foglalkozó szakember nem. (Gyurkó Szilvia gyerekjogász in Lőrincz 2016).

A gyerekek érdekeire való hivatkozás történhet szakértői nyelvi regiszterben, ahogy fent láttuk, vagy a szülő, mint érintett identitáspozíciójából is. A szülői identitás más megszólalói pozíciókkal, azok mellett van jelen, és érintetti pozíciót hoz létre mind a nemi erőszak, mind a nemi erőszak elhallgatásának ügyében. Ebben az értelmezésben Kiss László edzői munkája nem jóvátétel, hanem épp ellenkezőleg: a múlt eltitkolása révén újabb bűn az úszni tanuló gyerekek és a szüleik ellen:

Bocsánat, a társadalom akkor tud megbocsátani, ha tisztában van azzal, hogy mi történt. Itt senki nem volt az uszodai berkeken kívül tisztában azzal, tehát én, mint szülő, én, mint szülő hadd döntsem el azt, hogy akarom-e, hogy az én gyerekemmel olyasvalaki foglalkozzon, aki részt vett egy ilyenben, vagy sem. Ez ekkor lett volna fair. Különben nem. (Ágai Kis András műsorvezető in „A Kiss László-botrányról” 2016).

A szolidaritás diszkurzusai a fennálló társadalmi rendet kérdőjelezi meg és bontják le, ahol a nemi erőszak egyértelmű elítélése részben a hegemon maszkulinitás hatalmi vonatkozásának legközvetlenebb intézményi terepének, a versenysport szexizmusának leleplezése révén:

Kiss László ügye rávilágít arra a hazai sportot átszövő macsóhangulatra, ami miatt szinte teljesen elfogadott a szexuális és a fizikai erőszak. [...] Kárpáti Róbert sportpszichiáter szerint a hazai sportéletben és általában a társadalomban is elterjedt az a nézet, hogy nem egyenrangúak a nemi szerepek, a nőknek kevesebb joguk van, és tűniük kell az őket ért atrocitásokat. Szerinte Gyárfás Tamás, a Magyar Úszószövetség elnökének érvelése — miszerint azért nem váltották le Kiss Lászlót, mert az eset már régen történt — jól példázza a sportban uralkodó központi felfogást.” (Lőrincz 2016).

A patriarchátust lebontó szolidaritás-narratívák között egy kivétel van. Egy sportújságíró nyílt levelében ugyan mélységesen elítéli a nemi erőszakot, megbélyegzi az elkövetőket és mások nevében is bocsánatot kér az áldozattól, de mindezt egy nőikkel jóindulatú szexista keretben teszi:

Ám azt még elképzelni sem tudom, milyen borzalmas lehet tehetetlenül kiszolgáltatottnak lenni akkor, amikor nem is egy, hanem három bűnöző veti kéjsóváran magát az emberre. Az igazi férfi nem üt meg nála gyengébbet, nő és gyermek ellen pedig meg sem fordulhat a fejében az erőszak gondolata. Bár azok hárman a szememben ezért nem is férfiak, pusztán csak lények, mégis engedje meg, hogy férfiként bocsánatot kérjek öntől a tettük miatt. (Németh 2016).

A megszólaló ezzel saját „igazi férfi” maszkulinitását emeli Kiss László maszkulinitása fölé, attól, és a gyenge, „tehetetlenül kiszolgáltatott” feminitásoktól is jókora távolságot tartva. Így — bár a nemi erőszak egyértelmű elítélése mellett a szexuális zaklatás mindennapos voltára tett utalás a patriarchális társadalmi berendezkedésre irányítja a figyelmet — a deviáns elkövetők és „kéjsóvárság” mint motiváció mítoszain keresztül ugyanazokat a társadalmi struktúrákat erősíti meg és termeli újra, amelyekbe a nemi erőszak és az áldozathibáztatás kultúrája is ágyazódik.

Konklúzió

A tanulmány a Kiss László-üggyel kapcsolatban az online médiában megjelent diszkurzusokat vizsgálta a szolidaritás és az identitáskonstrukciók szempontjából 120, az erőszak eset kirobbanása idején hírportálon vagy

televízióban megjelent médiaszöveg vizsgálata alapján. Az elkövetővel szolidáris connelli értelemben vett cinkos, diskurzusok hegemon maszkulinitás és pária feminitás-konstrukciók révén járulnak hozzá az elkövető felmentéséhez, illetve a nemi erőszak vád hitelességének megkérdőjelezéséhez, bagatellizálásához. A cinkosság diskurzusok érvelése és gender-konstrukciói mögött egyértelműen azonosíthatók a nemi erőszak mítoszok is.

Bár a connelli cinkosság-fogalom maszkulinitásokra vonatkozik, a megszólalók társadalmi nemét vizsgálva kitűnik, hogy nőként is fel lehet venni ezt a pozíciót. Az egyik női megszólalónál például a sportolói és jogász identitás határozza meg az állásfoglalás irányát és adja a hivatkozási alapot az elkövető mellett való kiállásra, miközben saját női identitása mindössze az áldozatra vonatkozó pária-feminitás ellenpontjaként, indirekt módon jelenik meg. Ezzel egyszerre tolja el a felelősséget az elkövető felől az áldozat irányába, erősíti meg a patriarchális nemi rendet, és abban saját pozícióját a többi nővel szemben.

Az áldozattal szolidáris diskurzus az elkövető maszkulinitásának domináns elemeként értelmezi a nemi erőszakot, ezért azt megbocsáthatatlan bűnnek, egy életen át viselendő stigmnak tartja. Ezen túl rávilágít a versenysportban és általában a társadalomban uralkodó szexizmusra s ezzel a patriarchális társadalmi rendet kérdőjelezi meg illetve próbálja lebontani. Ez alól kivétel, amikor az elkövető maradéktalan elítélése egy nőekkel jóindulatú szexista keretben, bizonyos nemi erőszak mítoszokat elfogadva valósul meg, vagyis az áldozattal vállalt szolidaritás és a patriarchátus lebontása nem jár minden esetben kéz a kézben. Ebben az esetben a megszólaló a felelősséget teljes mértékben az elkövetőnek tulajdonítja ugyan, de a patriarchális társadalmi rendet, és abban saját pozícióját éppen az elkövető maszkulinitásának leértékelése, annak ellenpontosítása révén erősíti meg.

További kutatási irányként kínálja magát az itt feltárt maszkulinitás és feminitás-reprezentációk illetve az érvelésmódok mintázatainak kvantitatív vizsgálata, annak kimutatása, hogy milyen arányban és milyen előjellel jelenik meg az áldozattal illetve az elkövetővel vállalt szolidaritás az egyes médiumokban, illetve hogy a különböző olvasottságú, irányultságú és profilú médiafelületek mennyiben és miként különböznek egymástól e tekintetben.

Felhasznált irodalom

Boltanski, Luc. 1987. *Leleplezés és igazságérzet. Avagy hogyan lehet úgy tiltakozni, hogy közben normalisak maradjunk?* Budapest: ELTE Szociológiai Intézet és Továbbképző Központ.

- Bohner, G., Eyssel, F., Pina, A., Siebler, F and Viki, G. T. 2009. „Rape myths acceptance: Cognitive, affective and behavioural effects of beliefs that blame the victim and exonerate the perpetrator”. In Horvath, M. A. T. & J. M. Brown (eds.) *Rape: Challenging contemporary thinking*. Cullompton, UK: Willan Publishing. 17–45.
- Bourdieu, Pierre. 2000. *Férfiuralom*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Burnett, Ann, Jody L. Mattern, Liliana L. Herakova, David H. Kahl Jr, Cloy Tobola & Susan E. Bornsen. 2009. „Communicating/Muting Date Rape: A Co-Cultural Theoretical Analysis of Communication Factors Related to Rape Culture on a College Campus.” *Journal of Applied Communication Research* 37 (4): 465–485.
- Burt, Martha. 1980. „Cultural myths and supports for rape.” *Journal of Personality and Social Psychology* 38(2): 217–230.
- Cameron, Deborah. 1997a. „Performing Gender Identity: Young Man’s Talk and the Construction of Heterosexual Masculinity.” In S. Johnson & U. H. Meinhof (eds.) *Language and Masculinity*. Oxford: Blackwell, 47–64.
- 1997b. „Theoretical Debates in Feminist Linguistics: Questions of Sex and Gender.” In Ruth Wodak (ed.): *Gender and Discourse*. London, Thousand Oaks & New Delhi: SAGE Publications, 21–36.
- Connell, R. W. 2000. *The men and the boys*. Australia: Allen & Unwin.
- Connell, R.W. & James W. Messerschmidt. 2005. „Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept.” *Gender and Society*. 19 (6): 829–859.
- De Fina, Anna. 2011. „Discourse and Identity.” In Teun A. Van Dijk (ed.) *Discourse Studies. A multidisciplinary introduction. 2nd ed.* London: Sage Publications, 263–285.
- Du Mont, J., Karen-Lee Miller & T. L. Myhr. 2003. „The Role of »Real Rape« and »Real Victim« Stereotypes in the Police Reporting Practices of Sexual Assaulted Women”. *Violence against Women* 9 (4): 466–486.
- Hall, Kira & Mary Bucholtz. 2005. „Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach.” *Discourse Studies* 7 (4–5): 585–614.
- Herman, J. 1992. *Trauma and Recovery*. New York: Basic Books.
- Lonsway, K. A. & L. F. Fitzgerald. 1994. „Rape myths: In review.” *Psychology of Women Quarterly* 18 (2): 133–164.
- Nyúl Boglárka, Ferenczy Dávid, Kende Anna & Szabó Mónika. 2017. „A felelősség paradoxona: a nemi erőszak mítoszok elfogadása és a társas

- identitás összefüggései.” In Kovács Mónika (szerk.) *Társadalmi nemek. Elméleti megközelítések és kutatási eredmények*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 113–140.
- Payne, D. L., K. A. Lonsway & L. F. Fitzgerald. 1999. „Rape myth acceptance: Exploration of its structure and its measurement using the Illinois Rape Myth Acceptance Scale.” *Journal of Research in Personality*. 33 (1): 27–68.
- Rédai Dorottya. 2015. „[Gender dichotómia a szexuális öröm diskurzusában.](#)” *Socio.hu. Társadalomtudományi Szemle* 1. Letöltés: 2019. június 20.
- Schippers, Mimi. 2007. „Recovering the feminine other: masculinity, femininity, and gender hegemony.” *Theory and society* 36 (1): 85–102.
- Szabó Judit & Virág György. 2017. „A nemi erőszak mítosza.” In Parti Katalin (szerk.) *Szexuális erőszak: mítosz és valóság. Kutatások a szexuális erőszakeről*. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, 201–237.
- Van Dijk, Teun A. 2011. „Introduction: The study of discourse.” In Teun A. Van Dijk (ed.) *Discourse Studies. A multidisciplinary introduction*. 2nd ed. London: Sage Publications, 1–7.
- Wardhaugh, Ronald & Janet M. Fuller. 2015. „Language, Gender and Sexuality.” In Ronald Wardhaugh & Janet M. Fuller (eds.) *An Introduction to Sociolinguistics. Seventh Edition*. Chichester, West Sussex, UK & Malden, MA, USA: Wiley Blackwell, 311–338.
- Wodak, Ruth. 1997. „Introduction: Some important issues in the research of gender and discourse.” In: Ruth Wodak (ed.) *Gender and Discourse*. London: Sage Publications, 1–20.
- Youdell, D. 2005. „Sex-gender-sexuality: how sex, gender and sexuality constellations are constituted in secondary schools.” *Gender and Education* 17 (3): 249–270.

Sajtó

- „[A Kiss László-botrányról.](#)” 2016. *Sport1 TV*. Letöltés: 2019. január 28.
- „[Aczél Endre még mindig Kiss áldozatát hibáztatja.](#)” 2016. *Index*. Letöltés: 2019. január 28.
- „[Friderikusz Sándor és Gerő András a Kiss László-ügyről.](#)” 2016. *Atv*. Letöltés: 2019. január 28.
- „[Gyárfás Tamás interjú.](#)” 2016. *Atv*. Letöltés: 2019. január 27.

- „[Sportbotrányok 2016-ban: Kiss László-ügy.](#)”. 2016. 24. Letöltés: 2019. január 30.
- Bayer, Zsolt. 2016a. „[Bűn és bűnhődés \(1.\)](#).” *Magyar Hírlap*. Letöltés: 2019. január 28.
- 2016b. „[Gyalázat](#).” *Magyar Hírlap*. Letöltés: 2019. január 28.
- Gyurkó, Szilvia. 2016. „[»Okkal vagy ok nélkül« — Miért baj, hogy elhallgatták Kiss László szövetségi kapitány nemi erőszak ügyét?](#)”. *WMN*. Letöltés: 2019. május 12.
- Herczeg, Márk. 2016. „[A Halhatatlanok Klubja kiállt Kiss László és az úszószövetség mellett.](#)” 444. Letöltés: 2019. január 28.
- Horváth, Bence. 2016. „[Szepesi Nikolett: Itt az idő, hogy mindenki, aki szenvedett, aki félt, akit sarokba szorítottak valaha, beszéljen.](#)” 444. Letöltés: 2019. január 28.
- Jámbor, András. 2016. „[És akkor Aczél Endre elmondja, hogy Kiss László áldozata »szeretett kefélni«.](#)” *Kettős Mérvé*. Letöltés: 2019. május 12.
- Kálnoki Kis, Attila. 2013. „[Vizsgálatot indítottak Szepesi Nikolett szexuális molesztálása ügyében.](#)”. 24. Letöltés: 2019. január 30.
- Lőrincz, Tamás. 2016. „[Kiss Lászlónak mennie kellene. A siker nem adhat felmentést.](#)” *Origo*. Letöltés: 2019. január 28.
- Miklósi, Gábor. 2013. „[Szepesi Nikolett szégyene.](#)”. *Index*. Letöltés: 2019. január 30.
- Németh, Attila. 2016. „[Tisztelt Takáts Zsuzsanna! Egy férfi sportújságíró nyílt levele Kiss Lászlóék áldozatához.](#)” *WMN*. Letöltés: 2019. január 28.
- Német, Tamás. 2016. „[Deutsch: Életszerűtlen, amivel Kiss László védekezik.](#)” *Index*. Letöltés: 2019. január 28.
- Panyi, Szabolcs. 2016. „[Tegyük fel az internetre a szexuális bűnözők adatait!](#)” *Index*. Letöltés: 2019. május 12.
- Szilágyi, László. 2016. „[Bűn és bűnhődés a medenceparton.](#)” *Magyar Nemzet*. Letöltés: 2019. január 28.
- Tóth-Szenesi, Attila. 2016. „[Kiss László, mondjál le!](#)” *Index*. Letöltés: 2019. május 12.